

พระตำหนักพลเอก
รักษาที่ ๑

ก

895.911
895.911
W 41
H 41

08/07/2563

TUDC

พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๑

กลอนเพลงยาวนิราศ เรื่องรบพม่าที่ท่าดินแดง

พิมพ์ในงานฉลองสุพรรณภูมิท่านเจ้าพระยารามราชมพ ๙

วันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๔

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

อธิบาย

เรื่องพระราชนิพนธ์นิราศ ฯ ทำดินแดง

เมื่อรัชกาลที่ ๑ พอสว่างกรุงรัตนโกสินทร์สำเร็จ
ในบั้นแสง พ.ศ. ๒๓๒๘ บั้นเองพม่าก็ยกกองทัพ
มาตีเมืองไทย ศักพม่าครั้งบั้นแสงนั้นใหญ่โตกว่า
ที่เคยปรากฏในพงศาวดารมาแต่ก่อน เพราะพม่า
ยกกองทัพมาทุกทาง ทั้งบกทั้งน้ำโดยเหนอแลทิศ
ตะวันตก ประสงค์จะมีให้ไทยมีโอกาศที่จะต่อสู้
รักษาบ้านเมืองไว้ได้ จำนวนรพลพม่าก็มากกว่า
ไทยราว ๕ ต่อ ๓ แต่ฝ่ายไทยก็ต่อสู้เอาไชย
ชนะได้โดยยุทธวิธี คือปล่อยให้พม่าทำทางอื่น
ตามชอบใจบ้าง เปนแต่ขัดตาทัพหน่วงไว้บ้าง
รวมกำลังไประดมตีกองทัพหลวงของพม่า ซึ่ง
พระเจ้าปะดุงยกมาเอง ทางด่านพระเจดีย์สามองค์
ทัพเดียว ครั้นทัพหลวงของพม่าพ่ายแพ้ กองทัพ

พม่าที่ยกมาทางอื่นก็ถอยหนีไปบ้าง ที่หนีไม่ทัน
กองทัพไทยก็ตีแตกยับเยินไปหมดทุกทัพ พระเจ้า
ปะดุงเสียดูไทยไปในคราวที่กล่าวนี้ มีความอัปยศ
อดสู ด้วยยังไม่เคยรบแพ้ใครมาแต่ก่อน จึงให้
เตรียมกองทัพจะยกมาอีก เห็นว่ากระบวนทัพที่
ยกมาหลายทางอย่างครั้งก่อนเอาไชยชนะไทยไม่ได้
ด้วยขัดข้องในการลำเลียงเสบียงอาหาร กองทัพ
ทั้งปวงจึงไม่สามารถจะทุ่มเทเข้ามาให้ถึงที่มุ่งหมาย
พร้อมกันได้ ในครั้งนั้นคิดจะรวมกำลังยกมาแต่ทาง
ด่านพระเจดีย์สามองค์ทางเดียว แลจะทำสงคราม
เป็นการแรมบิ ตักรุงเทพฯ อย่างเมื่อครั้งพม่าตี
กรุงศรีอยุธยาในคราวหลัง เพราะฉะนั้นพระเจ้าปะดุง
จึงให้กะเกณฑ์เสบียงอาหารขนมารวบรวมไว้ที่เมือง
08/07/2563 TUDC
เมะตมะแต่ในฤดูฝนเมื่อบมเมะ พ.ศ. ๒๓๒๕
พอถึงฤดูแล้งก็ให้ประชุมทัพที่เมืองเมะตมะ ให้

ราชบุตรผู้เป็นพระมหาอุปราชาลงมาเป็นนายทัพที่ ๑
มีจำนวนพล ๕๐,๐๐๐ ยกเข้ามาตั้งในแดนไทยตอน
ที่ข้ามเขาบรรทัด ให้มาตั้งยังฉางวางเสบียงอาหาร
รายทาง แลต่อเรือสำหรับกองทัพที่จะยกเข้ามาที่
กรุงเทพ ฯ เมื่อการเตรียมพร้อมแล้วพระเจ้า
ประดิษฐเจ้าเมืองทวายหลวงตามเข้ามา พระมหาอุปรา
ชาจกกองทัพที่ยกเข้ามาเป็น ๓ กอง กองที่ ๑
ให้เมียนหวุ่นคุมพล ๑๕,๐๐๐ มาตั้งที่ตำบลท่าดินแดง
กองที่ ๒ ให้เมียนเมหวุ่นคุมพล ๑๕,๐๐๐ มาตั้งที่
ตำบลสามสบ กองที่ ๓ พระมหาอุปราชาคูมาเอง
จำนวนพล ๒๐,๐๐๐ มาตั้งอยู่ที่ริมลำน้ำแม่กระษัตริย์
ใกล้กับด่านพระเจดีย์สามองค์ เพราะกองทัพพระ
มหาอุปราชายกเข้ามา จะต้องทำการอยู่ในแดน
ข้าศึกนานวัน เกรงว่าไทยจะยกไปตี จึงตั้งค่าย
อย่างมั่นคงหลายค่าย แล้วสร้างสะพานข้ามห้วยธาร
แลทำทางที่จะไปมาถึงกันได้ โดยสะดวกทุก ๆ ค่าย

(๔)

ฝ่ายไทยครั้นทราบว่ามีภัยกองทัพเข้ามาตั้ง
ค่ายมั่นอยู่ที่ปลายน้ำไทรโยคดังกล่าวมา ก็คาด
ความคิดพม่าถูก จึงตกลงว่าจะต้องชิงไปตีพม่า
เสียให้แตกแตกหนี อย่าให้ตั้งทำการอยู่ได้ การ
สงครามจึงจะเบาแรง กองทัพไทยที่ยกไปครั้งนั้น
จำนวนพล ๔๐,๐๐๐ พระบาทสมเด็จพระพุทธ
ยอดฟ้าจุฬาโลกกบฏกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิง
หนาทเสด็จไปทรงบัญชาการศึกเองทั้ง ๒ พระองค์
เสด็จโดยกระบวนเรือจากกรุงเทพฯ ไปจนถึงเมือง
ไทรโยค แล้วยกเป็นกองทัพยกต่อไป พระบาท
สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเสด็จไปตีค่าย
พม่าที่ท่าดินแดง กรมพระราชวังบวรฯ เสด็จไป
ตีค่ายพม่าที่ตำบลสามสบ เข้าตีค่ายพม่าพร้อมกัน
ทั้ง ๒ ทပ် เมื่อวันที่พุธ เดือน ๔ ขุน ๕ ค่ำ บรมเมษ
พ.ศ. ๒๓๒๕ รบกันอยู่ ๓ วัน ถึงวันขึ้น ๗ ค่ำ

เพลาย้าย ไทยแหกค่ายพม่าเข้าไปได้ พม่าต่อสู้
 อยู่จนพลบค่ำก็พากันทิ้งค่ายแตกหนี กองทัพไทย
 ไล่ติดตามไปถึง ค่ายพระมหาอุปราชาท่าบลแม่
 กระจับถั่ว พระมหาอุปราชารู้ว่ากองทัพหน้าแตก
 แล้วยก ๒ ๘๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐
 ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐
 ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐
 ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐
 ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐
 ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐
 ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐
 ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐
 ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐
 ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐
 ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐
 ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐
 ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐
 ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐
 ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐
 ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐
 ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

การแต่ง กลอนเพลงยาวนิราศในเวลาไปทัพฤ
 ไปเที่ยวทางไกล เป็นการที่ชอบแต่งกันมาแต่ครั้ง
 กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ยังมีตัวอย่างปรากฏอยู่
 เช่นเพลงยาวนิราศของหม่อมพิมเสนเป็นต้น เหตุ

ใดจึงพอใจแต่่งนिरาศกัน คิดดูก็พอเห็นได้ ด้วยใน
 เวลาเดินทัพฤาเวลาไปเที่ยวที่ตองไปในเรือหลาย ๆ
 วันมีเวลาว่างมาก นิ่ง ๆ นอน ๆ ไปจนเบื่อก็ตอง
 หาอะไรทำแก้รำคาญ ผู้มีความรู้ในทางวรรณคดี
 ก็หันเข้าหาการแต่งกลอนแก้รำคาญ จึงชอบแต่ง
 นिरาศ ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
 ทรงพระราชนิพนธ์นिरาศทำดินแดงก็ด้วยเหตุนี้เอง
 พระราชนิพนธ์เรื่องนมผู้พิมพ์ไว้กับเพลงยาวเรื่อง
 อื่น แล้วพิมพ์ต่อกันมาอีกหลายครั้ง แต่ที่พิมพ์
 กันนั้นมักวิปลาศกลาศเคลื่อนมาก ซ้ำหลงกันไป
 ว่าเป็นเพลงยาวของเจ้าฟ้าจาดครั้งกรุงศรีอยุธยาด้วย
 ฉบับซึ่งได้ชำระถูกต้องดีมีแต่ที่ในหอพระสมุด
 วชิรญาณ เพราะฉนั้นจึงเห็นว่าสมควรจะพิมพ์
 ออกเฉพาะเรื่อง ให้ได้อ่านกันแพร่หลาย แล
 รักษาพระราชนิพนธ์ไว้อย่าให้สูญเสีย.

พระราชนิพนธ์ นิราศท่าดินแดง

๑ แสนรักสุดรักภิรมย์สมร

ทุกอนงค์ทรงลกษณ์อันสุนทร

สถาพรพูนสวาทดีสวัสดิ์

ประกอบศักดิ์ดีสมบุรณ์จำรูญเนตร

อัครเศงอนงามจำเวญศรี

แสนกระสันบันบัวนฤดีทวิ

มีมโนเสนห์น้อมถนอมนวล

อันราคะมิให้เคองระคางชอง

ปองประคองน้อมเนื่อนวรสังวน

หวังสวาทมิวิชาดอารมณ์ครวญ

เป็นที่ชวนชูช่นทุกอิริยา

เกษมศุขภิรมย์สมสมาน
 เคยล้าราญมิได้แรมนिरาคา
 ไม่นิราศขาดชมสักเวลา
 บำเรอล้อมพร้อมหน้าไม่ราวัน
 นิจาเอ๋ย ไต่กรรมจึงจำไกล
 มาช้าให้ทุเรศร้างมไหสววรรษ
 ก็เพราะมีอริราชไทยัน
 เขาหักหน่นด่านแดนบุริรมย์
 จึงต้องกรูกริธาพลากร
 มาจำจรรจากศุขเกษมสม
 สาระพดถึงสวสดีที่เคยชม
 ก็นิยมให้วิโยคด้วยจำเปน
 เมื่อน้ออกกนาเวศทุเรศสถาน

แสนสงสารสุดอาไถยใครจะเห็น
 พิเศษที่ศนาเจ้าทุกเข้าเย็น
 เพราะเกิดเชิญจึงต้องละสละมา
 ครนถึงค่านตาลทเวศท์ทวีถึง
 คณิ่งโนให้หวนละห้อยหา
 ถึงนางนองเหมื่อนพินองชลนา
 ยิงอาทวาอาวรรณส์ท้อใจ
 ครนถึง ไชลอนทวาร^๑ ยิงถานแล
 ให้หวาดแหวอารมณ์ตั้งจะลุ่มไซ
 จนลุดองคลองชลามหาไซย
 ย่านไกลสุดสายในตาแล
 เหมื่อนอกเราที่นิรามาทุเรศ

๑ ที่ตั้งไชลอนทวารครั้งนั้น ว่าอยู่ตรงวัดไทรอำเภอบางขุนเทียน
 จังหวัดธนบุรี

เหลือสั่งเกตมุงหามาห่างแห
 รก้าเดี่ยวเปลี่ยวดินฤดีแด
 จนล่วงกระแสดำครบุรีไป
 ลุสสถานบ้านบ่อนาขวาง
 ำให้อางขนางวอนรจนกรรมใหม่
 ถึงย่านซื่อเหมือนพิชอสังวรใจ
 มีไต่มีดำเอียงเที่ยงธรรม
 เมื่อถึงสามสิบสามคตแล้ว
 แคล้วแคล้วเหมือนจะกลับมารบับขวัญ
 คล้ายคล้ายอษฏงค์พระสุริยนต์
 ก็บรรลู่ถึงคลองสุนักชไน
 พอชลาถอยถดลงลตผ่ง
 เรือคังเคื่องเขินไม่เดินได้
 พลพายรายก้นลงเขินไป

เหมือนเชิญใจเคื่องจิตรที่จากมา

ครั้นเพลาสุริยาอรุณเรือง

แสงประเทืองเบืองบุรพทิศา

พอดกติกแล้วให้ลองนาวาคลา

ประทับท่าเมืองสมุทบุวิรมย์

อันฝูงชนชาวบ้านย่านนั้น

ผิวพรรณไม่วันรอยสวดยสม

ไม่เป็นที่ชวนชื่นอารมณ์ชม

ยิ่งเกรียมตรมสุดแสนร่ำใจ

ให้บนบ้วนทวนสวาทิประวัตหา

จะดูใครไม่พาใจชื่นได้

จึงให้ออกนาวาคลาไคล

รีบไปตามสายชลธิ

อนเรือหลังตงกนสันทงหลาย

ก็พายแข่งแข่งชนไปอึงมี

โหล่นันครนครนทงนาวี

มีแต่ความเกษมสุขไปทุกคน

เลี้ยงเส้าเราเร่งพลพาย

เหมือนรึกหมายสายสวาติทุกชุมชน

ให้อีกอ้วนบ้วนจิตรจลาจล

ถึงตำบลบางกุงเป็นคังเลียว

ยังลับไม้ไกลเนตรทุเรศสถาน

ให้แต่ตาลห้วนห้วนกระสันเลียว

ดงเอกามาแต่นาวาเตียว

เปลี่ยวสวาตินิราศไรภิรมย์ชม

มาถึงย่านนกแซวกแสกส่งเลี้ยง

ฟังตำเนียงถอนใจเพียงใจลุ่ม

เคยยื่นเลี้ยงประโคมขานลำราญรมย์

โศครุ้งนมาระงมแต่เลี้ยงนง

แสนทุเรศเวทนานินจาเอ๋ย

นี่ใครเลยจะเลงเห็นในอก

ไต่ระกำชำใจมาหลายยก

หวังจะบองบีตปกให้พินไทย

มิให้หมู่พาลาอาธรรม

มาย้ายเขตจรณที่บุรีไต่

จึงสู้อัดระรึกหักใจ

มาทนทเวศอยู่ไกลเอกา

ถึงบัวทรูเหมือนพินำราศรัก

ให้ออกอ้วนครวญใครอาไถยหา

ครั้นลู่ราชบุรีภิรมยา
 ที่อาทวาทกอารมณ์คือยสมประดี
 จึงรีบรวตจัดหมู่โยธา
 ให้อยู่รักษาบุรีศรี
 ครั้นอรุณเรืองแสงระวี
 ก็จรลีนาเวศทุเรศจร
 ต่วนเดิน โดยทางชลมารค
 แสนลำบากด้วยร่างแรมสมร
 กระจายหิวหิวใจให้อาภรณ์
 แต่ชอนชอนชุ่นเชิญเป็นนิรันตร
 ถึงท่าราบเหมือนที่ทาบทรวงถวิล
 ยิงโดยคั้น โหยหวนครวญกระสัน
 ด้วยไต่ทุกซอกใจมาหลายวัน

จนบรรลุนิติเต็มมีขนตำบลดมา
 ถ้าถ้าจะใคร่เรียกเต็มมีขนหมาย
 มารายทุกซั้ทุกซั้คั้งหา
 จึงรีบเร่งนาเวศครรวโลกลา
 พอทีวากรเขื่องจะสายัณฑ์
 ก็ลุดยั้งวงศิลาท่าลาด
 ซายหาดทรายแดงตั้งแก่งสรรว
 จึงประทับแรมวังยงทนน
 พอพักพวกพลชั้นให้สำราญ
 พริงพร้อมล้อมวงเป็นหมู่หมวด
 ชาวมหาดตำรวจแลทวยหาญ
 เฝ้าแห่นแน่นนันทกราบกราน
 นุ่งห่มศุกรานจำเวญตา

ต่างว่าจะเข้า ไหมหักคึก

หัวขี้กขอนันอาสา

ไม่คิดกายขอถวายชีวา

พร้อมหน้าถวนทั่วทุกตัวไป

แต่ตรีกาที่ จะผลาญอรินราช

จน โสภาสแสงจันทร์จำรัสไข

ให้ชุกคิดอาวรรณส์ที่อื่นใจ

ถึงอนงค์นางในไม่รู้วาย

ด้วยเคยทอดทศนาไม่รารัก

ภิรมย์ภักตวรองรำบำเรอถวาย

บ้างเฝ้าแหนมอบเมียงเรียงราย

กรกราย ไบภพชันีพาน

ยิ่งเราร้อนถอนทอดฤไทยทุกซ

เมื่อเคยศุขฤาณาเลื่อมทุกสิ่งสมาน

จนล้มลงที่ตำรงตำรืห้การ

แต่เดือตคตลอรณนไม่สมประติ

จนเพลาลีบทุ้มยั้งรุ่มร้อน

ให้ยกพลนิกกรออกจากที่

กระบวนทัพชบชอนมามากมี

ให้มัสเทอนกองทองวาริน

ถึงม่วงชุมเหมื่อนเมื่อเคยประชุมเฝ้า

ยั้งร้อนเรารอกำหนดประวัตถวิล

ยามเสวยเคยเห็นเป็นอกจัน

แต่ดินถึงเนื้อวิมลมาลย์

แดนเทศเลื่อมสิ้นสิ่งสวาคี

ด้วยนิราศแรมร้างทางสถาน

ถึงยามขึ้นมิได้ ชนสำราญบาน
 แต้นนานสวาทิเวณไม่เห็นใคร
 ถึงปากแพรกซึ่งเป็นที่ประชุมพล
 พร้อมพลพลนิกรน้อยใหญ่
 ค่ายคูเขื่อนขันธ์ทั้งนั้นไซ้
 สรรพตแต่งไว้ทุกประการ
 จึงรีบรัดจัดโดยกระบวนทัพ
 สรรพต้วยพยุทวยหาญ
 ทุกหมู่หมวดตรวจกันไว้พร้อมการ
 ครั้นได้ศัภวารเวลา
 ไหยกชนตามทางไพรโยคสถาน
 ทังบกเรือล้วนทหารอาสา
 จะสังหารอริราชพาลา

อันสติศย้อยู่ยังทำดินแดง

ครั้นเดือนสามวันแรมเก้าค่ำ

ย่ำรุ่งสี่บาทอรุณแสง

จึงให้ยกพลรณแรง

ลวณกำแหงหาญเหี้ยมสังครามครัน

ไปโดยพยุหบาตรวิทยา

พลนาวาตามไปเป็นหลั่นหลั่น

สพรีบพร้อมนำหลังตั้งกัน

โห่สนั่นสเทือนท้องนทีธาร

รีบเร่งพลพายให้เร่งพาย

ผืนสายชลเขียวฉ่ำฉาน

ถึงตำแหน่งแก่งหลวงศิลาताल

ชลธารไหลเขียวเป็นเกลี่ยวมา

แต่จำเภาะเตราะตรอกซอกทาง

แก่งเกาะช้ตขวางอยู่หนักหนา

แสนลำบากยากใจที่ไคลคลา

ใครจะเห็นเวทนาบนันตามี

สองวันบรรลุถึงวังยาง

คณิงวังอ้างว้างเกษมศรี

เคยเป็นสุขทุกทีวารাত্রี

ไฉครานี้มีกรรมมาจำไกล

ถึงบางลานยั้งศาลทรวงสมร

ให้ขุนข้อนอารมณ์หม่นใหม่

จึงเร่งรีบนาวาคลาไคล

มาถึงไศลชลธีคีชรินทร์

สูงส่งตรงโตรกโตตเดี่ยว

อยู่ริมสายชลเขี้ยวกระแฉับสินธุ์

พรายแพรวตึงแก้วแกมนิล

บักขินบินรืองระงมไพโร

บ้างจับไม้รายเรียงบนเชิงเขา

บ้างวงเหงาหาคู่พิศมัย

นกเอี้ยงยังรูมิอาไโดย

อกเราฤาจะไม่เวทนา

ครั้นบรรลุถึงศาลเทพารักษ์

อันพิทักษ์ปากน้ำประจำท่า

มีแต่ศาลสนโตษอยู่เคกา

คิดมาเหมือนนอกพิทจากจร

เห็นอารักษ์แล้วคิดสังเวชจิตร

มาไว้มิตรเหมือนพรา้งแรมสมร

สารพัดจะวิบัติอนาทร

แต่ร้อนแรมตามทางทุเรศมา

ครั้นมาถึงวังนางตะเคียน

พิศเพี้ยนมิ่งไม้ไบหนา

คิ่งเคียงเรียงเรียบริมชลา

สาขารื่นรมสำราญใจ

ต้นไม้เปล้าเปล้าอยู่สล้าง

เหมือนไม้กระถางวางเรียงงามไสว

ชมพลาจพลาจรืบนาวาไป

บรรลุล่วงมาได้หลายตำบล

มาทางพลาจแสนคนึงหา

นัยนาแลลับไพรสณฑ์

ยิ่งแต่ศาลาร้อนทูลนทน

จนลุดลเขาทอง ไอยวามย์
 เปนช่องชั้นเชิงผาศีลาลาด
 รุกขชาติวินรวยสวดยสม
 ไพจิตรพิศพรรณอยู่น่าชม
 ลมพัดพากลิ่นสุมาลย์มา
 มีท่อธารน้ำพุตุดัน
 ตลอดดั้นไหลลงแต่ยอดผา
 เปนไปลงปล่องช่องชั้นบรรพต
 เซนช้ำดั่งสายสุหร่ายริน
 บ้างเป็นท่อแฉวงทางหว่างบรรพต
 เดี่ยวลุดไหลมาไม่รู้สิ้น
 น้ำใสไหลชอกคีชรินทร์
 แสนถวิลถึงสวาคีไม่คลาศคลา

เกษมศุขสรงสนานสำราญเรียง
 บรรเทึงจิตรพิศวงหรรษา
 ชลอ^๒ไต้^๒ก็จะ^๑ใคร^๑ชลอมา
 ให้^๒เป็นที่^๑ผาศุ^๑ก^๑ทุก^๑นาง^๑ใน
 คิต^๑เคย^๑เมื่อ^๑เคย^๑สรง^๑สนาน
 สุ^๑ธา^๑ธาร^๑ที^๑พร^๑ศ^๑ส^๑ต^๑ไ^๑ส
 อน^๑หอม^๑หวน^๑อวล^๑อบ^๑สุ^๑มา^๑ไ^๑ลย
 มา^๒ร้าง^๑ไร^๑สุ^๑คน^๑ธ^๑กำ^๑จร
 เจ^๒า^๑เคย^๑ถ^๑ว^๑าย^๑ภ^๑ู^๑ษา^๑สุ^๑ธา^๑ส^๑ร^๑ง
 อน^๑บ^๑รร^๑จ^๑ง^๑ที^๑พร^๑ศ^๑เก^๑ส^๑ร
 เคย^๒ไ^๑พ^๑บุ^๑ล^๑ย^๑ต^๑ว^๑ย^๑ต^๑ร^๑ณ^๑นิ^๑กร
 ทั^๒น^๑มา^๑จำ^๑จร^๑อยู่^๑เอ^๑กา
 ช^๑ม^๑เข^๑า^๑ถ^๑ำ^๑เน^๑า^๑พ^๑น^๑า^๑ว^๑าศ

แสนสวาที้^๕ไม่วายถวิลหา
 ถึง^๕ไทรโยคปลายแดนนครศรี
 มิให้หยุดโยธาเร่งคลาไคล
 แต่เห็นทางท่าชลา^๕นนั้น
 เปนเกาะแก่งขด^๕ชน^๕ล้วน^๕เนิน^๕ไศล
 ยากที่^๕นาวี^๕จะ^๕หลีก^๕ไป
 จึง^๕สั่ง^๕ให้^๕รอร^๕ง^๕ย^๕ง^๕นาวา
 เร่ง^๕รีบ^๕ค^๕ช^๕สาร^๕อ^๕ศ^๕ต^๕ร
 บทจรตามแถวแนวพฤษกา
 ชมพรรณ^๕มิ่ง^๕ไม^๕น^๕าน^๕า
 บ้าง^๕ทรง^๕ผล^๕ปน^๕ผ^๕กา^๕เช^๕ียว^๕ช^๕จี
 งาม^๕ต้น^๕สา^๕ชา^๕ค^๕ู^๕นำ^๕ชม
 วน^๕ร่วม^๕มิต^๕แสง^๕พระ^๕สุ^๕ร^๕ศ^๕รี

สดับเสียงบักษาสุวาทิ
 ถึงค่างบางชนวิเวกตง
 เสนาะเสียงจกระจันสนั่นไพร
 แม่ม่ายล่องไฉไนบาระหง
 เรไร้องหรีงหรีงอยู่ริมพง
 ต่งเสียงตังสำเนียงอนงค์นวล
 คิตคล้ายลม้ายเหมือนคนตรี
 จำเรียงรเรื่อย ไรย ไหยหวน
 ยิ่งขับซาบอาบชื่นอารมณ์ช้วน
 กำสรวณว่าเหว่ทุเร ไรย
 ฟังแต่เสียงสำเนียงนกวิหคร้อง
 วิเวกก้องเกินไพรฤไทยไหย
 รุกขชาติแก่วงกวัดสับดี ไบย

ลม ไชยคั่นจรศจรงใจ

ตวันรอนอ่อนแสงจะอัสฏงคต

เหล่าจตุรงค์เตรียมกายทั้งนายไพร่

แรมรอนนอนแนวพนาไผ่

เขตรไศลบาระหงตงคอน

นอนเดี่ยวเปลี่ยวทเวศทวิทุกข

ไม่มีสุขเวารอนสทอนถอน

แสงจันทร์ส่องสว่างกลางอัมพร

ยิ่งอาวรณ์หวังสวาคีไม่ขาดคิด

วายุพัดพานดวงศศิธร

เขจรจรบงเมฆมิตสนิท

พิรณโรยไปรยปราชโยไม้ชิต

สท้านจิตรเจียนจกเปนนไช้ใจ

เย็นฉ่ำน้ำพาลอองฝน
 มาทนทเวศ์ครึ่งนี้จะมีไหนด
 ถึงทั้งหลายหนาวกายได้ผิงไฟ
 ไม่เหมือนพี่หนาวใจที่ในทรวง
 เห็นดาวตึกนักรหวนรวิญจวนหา
 ในอุราเพียงทบด้วยเขาหลวง
 อนหามหาที่เขามาทางปวง
 ไม่หนักทรวงเหมือนพี่หนักอาลัยไกล
 เขาหนักหามถึงตกใดพัก
 พี่หนักกรกนไม่ปลงเอาลงได้
 มีแต่คอนข้อนทุกข์ทุกวันไป
 จะเห็นใจฤาที่ใจการุญกัน
 แต่นอนนิ่งกลังกลับไม่หลับสนิท

ยิ่งคิดคิดก็ยิ่งโทมหนักสันต์

จนอรุณเรืองศรีระวีวรรณ

จึงให้ยกพลชั้นธยาตรา

ออกจากเนินผาศิลาพนันต์

เร่งรัดทวยหาญทั้งซ้ายขวา

ไปตามแถวแนวในพนาภา

พอสूरียาสายันต์ลงรอนรอน

ก็ถึงด่านท่าขนุน โดยหมาย

ให้ตั้งค่ายตามเชิงศิขร

แล้วรีบเร่งพลพลนิกร

ทั้งลาวมอญเขมรไทยเข้าโจมตี

ทัพพม่าอยู่ยังท่าดินแดง

แต่งค่ายรายไว้เป็นถ่วงถ่วง

ทิ้งเสียบ้างอาหารสารพินี้
 ตั้งสร้างสรรคธานีทุกประการ
 มีทั้งพ่อคามาชาย
 วิชาวิทยาทอมผลทุกสถาน
 ดำเนินทางทางวางสะพาน
 ตามลหานห้วยน้ำทุกตำบล
 รอยเส้นมีฉางระหว่างค่าย
 ถ้ายเสียบ้างมาไว้ทุกแห่งหน
 แลวแต่งกองร้อยอยู่คอยคน
 จนตำบลสามสบครบครัน
 อันค่ายคูประตูหอรบ
 ตบแต่งสารพัดเป็นที่มั่น
 ทั้งชวากหนามเขื่อนคูบองกัน

เปนชั้นชั้นอันคับมากมาย
 ให้ทหารเข้าหัก โหม โรมรัน
 สามวันพวกพม่าก็พังพ่าย
 แดกยับกระจัดพลัดพราย
 ทิ้งค่ายคอยน้อยใหญ่ไม่ต่อตี
 ให้ติดตามไปจนแม่กษัตริ
 เหล่าพม่าบริวารตลตหนึ
 บ้างก็ตายกายกองในบ่ถพิ
 ด้วยเศษะบารมีที่ทามา
 ทิ้งใจจะอุประถัมภก
 ยอยกพระพุทธศาสนา
 จะบ่องกันขอบชื่อนทลีมา
 รักษาประชาชนแลมนตรี

จะบำรุงทั้งฝูงสุรางค์กรีก
 ให้โอศุเรศเป็นสุขจำเวญศรี
 ครั้นเสร็จการผลาญราชไพร่
 ก็ให้กรีธาทัพกลับมา
 ทิ้งทิวาราตรีไม่หยุดหย่อน
 ดุวยอาวรณ์ทนทเวศถวิลหา
 แส้นคนึงถึงสวาที้ไม่คลาศคลา
 แต่พร่ำปรารภนั้นเป็นอาจิน
 จิตรเจ็บจะขาดด้วยนิราศรศ
 จะอดไวกก็สุดอาลัยถวิล
 อันบ่าวาบรรบราชไพริน
 ถึงจะไว้ศรัลบัที่ชิงไชย
 ก็พอจะพยายามตามตี

ให้ชนะไพร่จางไต
 จะสู้สงครามรักนี้หนักใจ
 ตวยไรศรรศสวาดีจะราวี
 อนันต์ศึกทั้งหลายก็พ่ายแพ้
 ยากแต่จะรบรักให้หน้ายหน้า
 ที่ลำบากแต่หลังในครุรง
 สุดที่จะปรับทุกชกกับผู้ใด
 อนันต์ผู้สร้างค่านางทั้งหลาย
 ยังก่ออยู่คู่ชบสบายฤาโฉน
 ฤาในจิตรคิดอ่านประการใด
 ออย่าอ้าไว่จางแจ่งแต่จริง เอย. ฯ

จบพระราชนิพนธ์

